

Ady és Mylitta*

Arra kértek föl a Társaság vezetői, hogy beszéljek a költő egy általa Mylittának nevezett asszonyhoz fűződő szerelméről, illetve kapcsolatáról. Természetesen csak annyiban érdekelhet bennünket ez a szerelem, amennyiben költői alkotások fakadtak belőle. Márpedig bőven fakadtak, ezért érdemli meg figyelmünket. Aztán meg azért is, mert ez a kapcsolat – mint versfakasztó élmény – szembe-
szökő példaként szolgál az Ady életét és életművét jellemző paradoxonok egyi-
kére. Bár a Lédához kapcsolódón kívül nincs még egy olyan érzés a költő igen-
csak mozgalmas szerelmi életében, mely annyi vershez szolgáltatott volna ihletet
vagy hagyta volna rajta a nyomát, mint a Mylittához fűződő érzelmek, a Mylit-
ta-szerelem voltaképpen egyoldalú és viszonzatlan érzés volt, az az asszony
pedig, aki ezen a néven vonult be az Ady-irodalomba, csak laza személyes
viszonyban állott a költővel. Így aztán az Adyval úgymond hivatásszerűen fog-
lalkozók körén túl alig tudnak róla valamit. Ugyanakkor mintegy harminc köl-
temény hozható összefüggésbe vele. Ha a Léda-szerelem verstermése számsze-
rűen nagyobb is, viszont nyolc és fél évnyi időben oszlik meg. A Mylitta-versek
ezzel szemben tizenkét és fél hónap termése. Mi több, nincs a félhavonta meg-
jelenő Nyugatnak 1913. május eleje és november közepe között olyan száma,
amely a Mylitta-szerelemből fakadt vers nélkül jelent volna meg. Nem lesz
érdektelen tehát kissé alaposabban elmélyedni mindabban, amit mi, akiknek
életre szóló élményünk Ady, ennek az érzelmi kapcsolatnak köszönhetünk. Mi-
lyen élmények nyomán születtek ezek a versek, és ki az az asszony, akinek
alakja áll a háttérükben?

Mielőtt azonban az ihletőről és az általa kiváltott érzelmekről szólnánk, be-
szélnünk kell az ihletetről, azaz magáról a költőről. Mi ment végbe az ő sze-
relmi életében a Mylittával történt találkozását megelőző körülbelül egy év
során? Köztudomású, hogy az oly sok vihart megért Léda-kapcsolat 1912 tava-
szán végleg lezárult. Ennek a lezárásnak állított Ady monumentális emléket az
Elbocsátó, szép üzenet megírásával. Május 16-án jelent meg a vers, a feleknek a
szakításhoz vezető jóvátehetetlen összecsapására április utolsó vagy május első
napjaiban került sor. Már a szakítás is egy bimbózó szerelem jegyében követ-
kezett be. Ennek asszonya az Ady által Adának elkeresztelt Bisztriczkyne Csu-

* Az Ady-Társaságban elhangzott előadás.

tak Médi aradi nő volt, akiről eléggé keveset tudunk. Mindössze annyit, hogy négy vers (*Kérdés két szemekhöz, Hűség aranyos kora, Az ismeretlen Ada* és egy cím nélküli rögtönzés), valamint a *Margita élni akar* egy versszaka kapcsolható hozzá. Annyiban hasonlít Mylittához, hogy ő is többgyermekes anya, őt is szanatóriumban ismerte meg Ady, és a hozzá írt levelei is mind elvesztek; néhány részletet ismerünk csak belőlük, melyeket egy újságcikk közölt a harmincas években.

Ada után, de sokkal valószínűbb, hogy már előtte és vele párhuzamosan kergetőzik Ady a „kis női csukákkal” és ringatózik – hajóhoz hasonlítva önmagát – „ifjú karok kikötőjében”. 1912 második felének és a következő év első heteinek legizgatóbb szerelmi élményeit egy tizennyolc éves, még a felső leányiskola padját koptató kisasszonytól kapja Ady. Szó szerint kell vennünk ezeket az izgalmakat, mert egy ízben – tudósít róla a költő öccse – szabályos szívromhamig fokozódtak – a kisasszony nem csekély rémületére. Böhm Aranka ő, a későbbi Karinthy Frigyesné. Aki hallott egyet-mást ennek a házasságnak történetéről, az aligha fog csodálkozni azon, hogy Arany – Ady adta neki versben ezt a nevet – már lánykorában is legalább olyan erős idegsokkot tudott szeretőként okozni egy férfinak, mint amilyen mámorító szexuális élményt. „Holnap elküldöm, vagy holnap belehalok” – írta róla a költő, de olyannyira kötődött hozzá, hogy jó fél éven át képtelen volt elküldeni. *A magunk szerelme* szerelmi ciklusa, az *Ifjú karok kikötőjében* csaknem valamennyi darabja mögött fölsejlik Arany alakja. De az alkohol, a Veronál, a cigaretta és az éjszakázások mellett nem csekély szerepe volt abban neki is, hogy Ady 1913 februárjának végére a testi leromlottságnak olyan mélypontjára jutott, amely elkerülhetlenné tett egy nagyon alapos és szigorú szanatóriumi kúrát. A budapesti gyógyintézetek – amelyek közül jó néhányban megfordult már, és ahonnan önpusztító életmódját folytatni rögtön ki is szökdösött, mihelyt a javulás első jeleit tapasztalta páratlan regenerálódó képességű szervezetén – ilyen alapos kúrára már nem voltak alkalmasak. Ezért aztán orvosi tanácsra és elsősorban Hatvany Lajos anyagi támogatásával a Grác melletti és akkor Monarchia-szerte híres Sanatorium Mariagrünbe ment gyógyítkozni.

„Gyógyintézet bel- és idegbetegek számára, elmebetegek föltétlen kizárásával. Hízókúrák, vízgyógyintézeti kezelés a legmodernebb fürdőberendezések és mindenféle fizioterápiás eszközök segítségével” – olvassuk a szanatóriumról kiadott egyik ismertetőben. Ady pedig így ír a helybeliek által csak „Bolondok tornyá”-nak nevezett gyógyintézetről: „Tessék elgondolni egy divatos osztrák szanatóriumot, ahova majdnem csak magyarok járnak, s ahova minden magyar társadalmi nyavalya elküldte a maga demonstrációját. Mert itt valamennyi magyar kaszinó népe egy kisebb vagy nagyobb csoporttal képviselődik, csak éppen hogy az asszonyok dominálnak.” Ebbe a többségükben asszonyok által benépesített szanatóriumba érkezett meg Ady 1913. március 7-én, hogy orvosi ke-

zeléssel, mindenekelőtt alkoholelvonó- és hízókúrával igyekezzék helyreállítani megrendült egészségét.

És most halljuk Mylittát, ahogy csaknem hat és fél évtizeddel utóbb elbeszélte, miképpen ismerkedett meg Mariagrünben Adyval.

„1913 tavaszán hidegvizkúrán voltam ott. Egyszer csak elterjedt a híre, hogy Ady Endre érkezik. Akkoriban hosszú asztaloknál ettünk, úgynevezett table d’hôte volt, nem úgy, mint most, amikor kis asztaloknál ülnek az emberek. Ott az asztalnál mindenki erről beszélt, óriási izgalom volt a nők körében. Fodrászhoz rohantak, ruhákról volt szó. Én nagyon mulattam ezen, és azt gondoltam, hogy ez nem nekem való, én ebben nem veszek részt. Különben is, annyira imádtam Ady verseit, nem akartam az emberrel megismerkedni. Hallottam a hírét, tudtam, hogy kicsapongó életet él, tudtam, hogy beteg, tudtam, hogy iszik... Engem nagyon konvencionálisan neveltek, és féltem a csalódástól. Egy szóval nem akartam vele megismerkedni. Akkor aztán megérkezett, és vele Fehér Dezső. Lehet ugyan, hogy Fehér már korábban is ott volt, de én csak akkor vettem róla tudomást, addig egyáltalán nem beszéltünk. Én mindig félrehúzódtam előlük. De aztán Fehér Dezső nagyon hamar megkörménykezett. Nem volt nekem szimpatikus, rossz volt a híre. Azt mondta nekem valaki, hogy ő hajtja föl a nőket Adynak. Ezt persze csak hallottam. Elég az hozzá, odajött, bemutatkozott, és azt kérdezte, hogyan lehet az, hogy én nem vagyok kíváncsi Adyra, nem ismerkedem meg vele. Erre ugyanazt mondtam neki, mint amit most, hogy nekem nem tetszik ez az egész hajsza, én annyira szeretem a verseit, hogy nem akarok az emberben csalódní. Akkor egy darabig ennyiben is maradt a dolog. De aztán egy alkalommal Fehér Dezső mégis bemutatta Adyt. Nem lehetett elkerülni, mert a szanatórium kicsi volt. Tudom, borzasztóan bántotta Ady hiúságát, hogy én nem akartam megismerni, és kitértem előle. Ennek nyomra is van a *Ki látott engem?*-ben, amikor azt írja, hogy »Érdemlem-e szánásnak csúnya sorsát?« meg »Szabad előlem közönnnyel kitérni?«. Ady ugyan nem mondta, de én biztosra veszem, hogy ez nekem szólt.

Amikor aztán összeismerkedtünk, hamarosan, sőt, mondhatni azonnal baráti lett köztünk a hang. Gyorsan megértettük egymást, és elkezdtünk együtt jární. Sétáltunk a szanatórium körül az erdőben. Itt van *A magunk szerelme* kötet, benne a dedikáció 1913. április 9-i dátummal: »Az Ady-versek kedves és kegyes maria-grüni barátónőjének és védőnőjének – hódoló sorstársa, Ady Endre«. Ekkor már jó barátok voltunk.”

Fehér Dezső, a Nagyváradí Napló szerkesztője és Ady barátja április 7-én utazott el Mariagrünből. E napot megelőzően kellett tehát létrejönní a költő szerelmi lírája vonatkozásában – nyugodtan mondhatjuk – rendkívíli jelentőségű kapcsolatnak vagy egyelőre még csak ismeretségnak. Ideje most már, hogy mi is megmondjuk, ki volt az az asszony, akit Ady majd Mylittának nevez el.

Zwack Emma Mária – utónevei közül ő csak a másodikat használta, mégpedig Mici formában – 1889. június 1-jén született Budapesten. (Nem volt tehát még egészen huszonnégy éves, amikor megismerte Adyt, és csaknem tizenkét évvel volt fiatalabb a költőnél.) Mici nagyapja alapította a múlt század közepén a Zwack József és Társai szeszgyárat, amelyet később az apja vezetett. A Zwack névhez korábban mindenekelőtt az Unicumot asszociáltuk. Az utóbbi időben viszont elég sűrűn találkozunk ezzel a névvel a közéletben is. A Zwack gyár jelenlegi tulajdonosa volt hazánk első washingtoni nagykövete a rendszerváltozás után, aztán itthon megalapította a Liberális Polgári Szövetség Vállalkozók Pártját, később pedig országgyűlési képviselővé választották. Ő unoka-öccse Mylittának.

Budapesti iskolaévei után Zwack Mici egy időt svájci nevelőintézetben töltött, majd 1907 szeptemberében, tizennyolc évesen férjhez ment a nála hat évvel idősebb másodunokafivéréhez, dr. Machlup Henrik Jánoshoz. A főváros legnagyobb bőrgyára, valamint a Flóra gyertya- és szappangyár volt valamikor a férj családjának tulajdonában. Maga a férj viszont jogi doktorátust szerzett, és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank kötelékében vállalt állást. A házasságból 1908-ban egy leány, két évvel utóbb pedig egy fiú született. Mylitta tehát igen jómódban élő, férjes asszony és kétgyermekes anya volt, amikor találkozott Adyval.

A férj 1929-ben, viszonylag fiatalon, negyvenhat éves korában elhunyt. Ezt követően az asszony házasságot kötött Molnár Árpáddal, elhunyt férje kollegájával és a család régi barátjával. Róla azért kell megemlékeznünk, mert némi szerepe volt az Ady–Mylitta-kapcsolat alakulásában és a költő egyik versének megszületésében. Erről majd a maga helyén. Nyugdíjazásáig Molnár a Kereskedelmi Bank személyzeti osztályát vezette. 1951-ben a házaspár kivándorló útlevelet kapott, és Kanadába települt át Mylitta lányához. Az 1950-es évek végén másodszor is özvegyiségre jutván, az asszony nőül ment egy Kanadában élő magyar honfitársához, Steinfeld Istvánhoz. (A harmadik férj, amennyire kideríthető, csupán névrokona volt Ady „titkárának” és „fogadott fiának”, Steinfeld Nándornak, ahogy a költő egy helyütt nevezte őt.) Mylitta – élete utolsó évtizedeiben immár Steinfeldné, és e minőségében hamarosan harmadszor is özvegy – állandó lakhelye Toronto volt egészen haláláig, amely néhány héttel 98. születésnapja után, 1987. június 24-én egy operáció nyomán következett be. Az Ady-irodalom – már amennyire egyáltalán foglalkozott a személyével – persze mindig Machlup Henrikné néven emlegeti, hiszen Ady is így ismerte őt. Mylitta, valamint Machlupné és Steinfeldné tehát egy és ugyanaz a személy életének különböző szakaszán és vonatkozásaiban.

Az 1960-as évek közepétől egészen 1986-ig a szellemi frissességét mindvégig töretlenül megőrző idős Mylitta gyakran látogatott Budapestre, elsősorban fia családjához és hazai ismerőseihez. Egy ilyen alkalommal került sor 1977 ja-

nuárjában arra az interjúra, amelyben elmondta Adyról megőrzött emlékeit. Láng József és én voltunk beszélgető partnerei, a magnófelvételt pedig a Petőfi Múzeum őrzi. Annak nyomán került sor erre az interjúra, hogy Hegedűs Nándor *Ady Endre Mylitta-versei* címmel az Irodalomtörténeti Közlemények 1962. évi 2. számában közölt cikke, a téma mindaddig egyetlen alaposabb földolgozása, nagyfokú kíváncsiságot ébresztett bennem e különös és irodalmi szemszögből annyira jelentős szerelem és asszonya iránt. Nyomozni kezdtem, és eljutottam Mylitta budapesti rokonaihoz, majd levélbeli kapcsolatfelvétel után megismertem őt magát is. Élete utolsó évtizedében minden budapesti látogatásakor együtt lehettem vele. Kitüntetett diszkrét bizalmával, mely az évek során egyre bensőségebb lett, és én anyai barátnőmet tisztelhettem benne. Föltett szándékom, hogy monográfiában írom meg Ady vele való kapcsolatának és az abból sarjadt versek keletkezésének történetét. Lássuk hát ezt a történetet rövidre fogva és – amennyire lehet – követve az időrendet.

Az akkor legfrissebb Ady-verseskötet ajánlása szerint, mint halottuk, 1913. április 9-én már versei „kedves és kegyes barátnőjének és védőnőjének” mondja Zwack Micit a költő. Ekkor tehát az asszony kezdeti idegenkedését már barátság váltotta föl. Ady bizonyára örült a változásnak, de aligha elégedett meg vele. Ő minden nőtől, aki tetszett neki, azonnal teljes odaadást követelt, s ezt Mylittától sem ott Mariagrünben, sem később nem kapta meg. De arra sem jutott valami sok idő, hogy örüljön az újonnan szerzett barátságnak egy számára igencsak vonzó asszonnal, és bosszankodjék a szerelmi vonzalom egyoldalúsága miatt. A szeretett nő ugyanis viszonylag hamar, április 25-én hazautazott. Adjuk át ismét a szót az akkor távozottnak.

„Ady sokszor volt haragos és szemrehányó. Kevesellte a barátságot. Amikor elutaztam Grünből, kikísért a vonathoz. Búcsúzóul átöleltem és jobbról-balról megcsókoltam. Ez volt a legtöbb. Mondta is: »Ha még ennyit sem adott volna, sohasem akarnám viszontlátni.« Igazán nem voltam prúd, de konzervatív szellemen, szigorúan neveltek. Férfinél voltam, és két gyermekem volt. Tudtam, hogy Ady beteg és iszik. Ezek visszariasztottak. Mindig lelki és testi tisztaságra vágytam. A házasságom nem volt boldog, de elképzelni sem tudtam volna, hogy elváljak az uramtól. Ady szenvedélyes természete mellett az én nagy érzelmi magányosságom meg társkeresésem magyarázza meg a barátságomat vele. De a kezdet kezdetén félreérthetetlenül megmondtam neki, hogy más és több, mint barátja nem leszek. Látszólag el is fogadta azt, amit adni tudtam és akartam. Soha nem volt erőszakos vagy követelő, legföljebb olykor deprimált és keserű. Persze hatással volt rám Ady vonzódása és kedvessége. Az mindig hat egy nőre, ha valaki hosszabb időn át intenzíven foglalkozik vele, pláne, ha érezni lehet rajta a zseni kisugárzását. A szeme és a feje tett különösen mély benyomást az emberre. A járása viszont lompos volt, és a szája elárulta kicsapongó életmódját. Attól viszolyogtam leginkább, hogy olyan sok nővel kezdett

viszonyt válogatás nélkül. Ez jobban visszataszított, mint az, hogy iszik. Igazán nem került nagy erőfeszítésembe erényesnek maradni vele szemben. Részemről némi érzélem akkor vegyült a barátságunkba, ha távol voltunk egymástól.”

Nem sok-sok évtizeddel későbbi szépítés vagy magyarázkodás, amit most hallottunk. Itt is, mint más vonatkozásban is, szavahihető tanúnak bizonyult a visszaemlékező. Ennek igazolására a kilencvenedik éve felé járó Steinfeldné után hallgassuk meg ugyanebben a tárgyban a huszonnégy éves Mylitta szavait, ahogy azokat papíron Adyhoz intézte.

„Íme, üzenek: nem volt »gimnasztika« a barátság-ígéretem, és nem volt futó hangulat sem. Most is a szemébe nézek, mint akkor, és mondom: »ha Maga úgy akarja«. Megfogom a kezét, ha úgy akarja, és a barátja leszek. Tudja és érezze, ha nem is lát, hogy figyelem az útját, hogy vigyázó, őrködő szemekkel kísérem a lépteit. A lelkiösmeretének a lelke akarok lenni, hogy megdobjanjon, ha az Életnek sok-sok kísértése túl erős, hogy visszarántsa, ha alkohol vagy egyéb örvények nyílnának, és hívnák biztatólag.” – „Azt hiszem, ha úgy hozná a sors, hogy együtt lehetnénk újra egyszer, jobban megértenők egymást. Tisztábban látnám magamat, jobban tudnám, hogy mi az, amit Maga iránt érzek. Most úgy vagyok, mint mikor az ember bevásárolni megy, és egy bizonyos szint akar. Mikor aztán elébe raknak egy csomó nüanszot, nem képes eldönteni, hogy melyik az igazi szín. Talán jobban megérteném, hogy mit és mennyit akar tőlem, miért tartja lealázónak az én csak barátságomat. Nem értem magamat, hová lett a dacom, a büszkeségem, hogy nem kiáltok fel: meg kell elégedni avval, amit adok, és velem alkudni nem lehet. De, tudja Isten, kissé úgy érzem, hogy a Maga szerénytelensége nem szerénytelenség csupán.” – „Maga először azért kellett nekem, mert szerettem a társaságát, és mert, ugye, kötelessége az embernek a szépet keresni és a haladást. De mert költő volt, és ezért a szememben nagy érték, egy lépést sem tettem Maga felé! Aztán féltem is: először, hogy csalódom majd az emberben, később attól féltem, hogy nem fogok csalódni. Most itt állunk szemközt egymással, és félünk egymástól. Én nem ígérhetek Magának semmit, hiszen meg vagyok kötve, és különben is, érzéseket ígérni nem lehet. De a barátságomat odaadtam, és nem vonom vissza, ha bármi történjék is. Megpróbáltam »tanácskozni« magammal, és vizsgáltam magamat; ha most Maga elhagyna, még üresebb és sötétebb lenne a világ, és szegényebb lennék újra egy reménnyel. De becsületes akarok lenni, és ezért könnyezve mondom: én nem tudom, milyen leszek, és ha nem tud bennem bízni és várni esetleg, ígélet nélkül, én nem akarom hitegetni, és nem akarom, hogy szenvedjen. Talán igaza van, legyen követelőbb és önzőbb nálamnál, én sohasem kérdeztem, hogy az tud-e lenni, akit várok, mióta tudattal élek. Még nagyon kérem, mondja meg nekem, milyennek kellene lennem, hogy Magának valakije lehessenek?”

Kérem önöket, vessék emlékezetükbe azt, hogy Mylitta *valakije* szeretne lenni a levél címzettjének. Később vissza kell még rá utalnunk. Egyébként a most

elhangzott Mylitta-szövegeket nem egyetlen borítékban kapta kézhez Ady. Én mixeltem össze ezt a levél-koktélt az elváltást követő néhány hét Budapestről Mariangrünbe érkező küldeményeinek jellegzetes részleteiből. Belőlük mint válaszokból ki lehet hallani Ady leveleinek szemrehányó hangját az elvárt érzelmek elmaradása miatt. Roppant kár és pótolhatatlan hiány a kapcsolat rekonstruálásának szempontjából, hogy a hétköznapijait élő Ady hangja csak ilyen visszhangfoszlányokban hallható. Az ő Mylittának írt levelei ugyanis – egyetlen levelezőlap kivételével – mind elvesztek az asszony emigrációja során. Így arról, hogy mit jelent neki Mylitta vagy inkább a Mylitta-szerelmem, „csak” versei valának, továbbá másoknak küldött néhány levele, amelyekben szól erről az érzésről azt követően, hogy az asszony hazautazott. Már másnap ezt írja az öccsének: „Ama szívbeli bánatomon kívül, hogy tegnap elutazott az édes, drága M.-né, jól vagyok.” Nyílt kártyán óvatos tapintatból nem írja ki Machlupné nevét, amelyet és viselőjét Ady Lajos ezek szerint már ismert. Nyilván egy mariagrüni látogatás során ismerte meg bátyja legújabb szerelmét. Ugyancsak az öccsének írja: „Annusnak [Ady Lajosnénak] mondd meg, hogy szerelmem legújabb tárgya (!) a legkiválóbb nő a világon.” Majd Hatvany kap némi tájékoztatást erről az új szerelemről: „Tudod, hogy nekem kell egy nagy viszony, úgy, mint a levegő. Nos, néhány napig együtt voltam itt egy nővel, kiben az eljövendő megkínóztatásomat sejtem, de ez is elutazott.” Egy Bölöni Györgynek küldött levelezőlap szövege pedig így zárul: „77 1/2 kiló és reménytelenül szerelmes vagyok.” A testsúly emlegetése kapcsol ide egy további levelet, amelynek címzettje Boncza Berta, aki ekkor személyes ismeretség híján persze még nem Csinszka: „Nagyon elárvultam, valaki itt volt, s elment. Békétlen, pesszímista vagyok, s emellett kövéredem, mint egy öreg püspök.” Szanatóriumi ápolásra kényszerítő egészségi állapota és a Mylitta távozása nyomán érzett elárvultság mellett további oka is volt Adynak, hogy békétlen és pesszímista legyen május első napjaiban. Ekkor vette kézhez Hatvany Lajosnak azt a terjedelmes levelét, amelyben a mecénás és barát a pár héttel korábban megjelent *A magunk szerelme* kötetről írva súlyos kifogásait hangoztatja, és fölveti a kérdést, képes-e megújulni a költő, vagy megszokott motívumait hányja mind idegesebben és rapszodikusabban a verseibe. „Te még mindig a *Vér és aranyt* írod” – mondja. S itt nem csupán Hatvany – később belátott és megbánt – értetlenségéről van szó. *A Minden-Titkok verseit*, azaz 1910-et követő időktől fogva mind gyakrabban kellett hallania Adynak – még a hozzá közel álló irodalmi barátaitól is –, hogy hanyatlik. *A Margita élni akart* pedig a megelőző évben már szinte osztatlan elutasítás fogadta, úgyszólván verses regényét kötetben nem is adta ki a költő. A Hatvanyval folyó irodalmi vita – amelynek a *Hunn, új legenda* megszületése is köszönhető – csaknem a mariagrüni tartózkodás végéig elhúzódott, és okozott meg-megújuló bosszúságot Adynak. Mindez csak növelte türelmetlenségét Mylittával szemben.

E kitérő után végül hallgassunk meg egy korabeli tanút. Wertheimstein Viktor, egy nagyváradi ismerős együtt volt Adyval Mariagrünben, és harminchat év múlva közreadta emlékeit. Ezeket olvassuk bennük a minket érdeklő szerelemről: „Mylitta már eltávozott Grünből, amikor én odaérkeztem, de Ady sokat beszélt áradozva róla, és panaszkodott, hogy mennyire hiányzik neki. Finom, kulturált asszony volt, és mint sóhajtva mondta: megközelíthetetlen! Hideg volt és fölényes, de okos és gyönyörű; bevallotta: megzavarta! Leírta selymes szőke haját, ringó járását. Napokon át hallottam dicséretét.”

Amikor Ady május első hetében elküldte pár szavas tudósításait a hozzá közel állóknak érzelmi élete legújabb fordulatáról, egyúttal magyarázattal is kívánt szolgálni nekik a Nyugat hónap eleji számában közzétett két szerelmes versére. Ez a két vers nyitja meg a Mylitta-szerelem által inspiráltak hosszú sorát. Közülük az első *És mégis kikiáltom* címmel egy új és minden korábbinál nagyszerűbbnek ígérkező szerelmi korszak kezdetét hirdeti.

A csak-egy-Asszonyt a szivemben hordom,
Ki minden volt verset, asszonyt legyőzött.

.....
Grác mellől, melyben Pázmány tanított
S hova most magyar, eretnek poétát
Gyógyulni küldött féltő szeretet,
Szállj, tarthatatlan, szerelmi titok.

Visszautasít minden olyan gyanút, hogy ez az érzés valami megszokottnak a folytatása lenne, s nem valami egészen új, ami egyszersmind magával hozza a lírikus Én gyökeres újjászületését is.

Vers-leső kandik, szokottság családja,
Száz volt asszonyra hiába gondoltok:
Most jön élém csak az egyetlenegy
S ez az egy a más, ez az egy a drága.

Mindjárt meg is kapjuk ennek az egészen újszerű szerelmet kiváltó asszonynak pár szavas jellemzését. Egészen más ő, mint például a tragikusan királynői Léda vagy a boszorkányosan izgató Arany.

Csöndes Asszony, kit fázó, puha lépted
Én avaromba rejtően bezavart,
Ki vén lelkemen keresztül-méláztál,
Most fényt zúdít rád titok-rontó vétek.

A május 1-jei Nyugat Adytól való másik költeménye még az előbbinél is szorosabban kötődik Mylittához, mert a *Feleselés egy asszony-verssel* 24 sorának a fele éppen tőle való. A négysoros strófák első két, idézőjelbe tett és kisebb betűvel szedett sorát Ady Mylittának egy még Mariagrünben, a költővel való találkozás hatása alatt írt verséből vette. Ezzel az asszony-verssel „felesel”, azaz vitatkozik saját verse strófáinak 3. és 4. sora. A kölcsönvett részek – Ady persze tömörítette és szabályosabb ritmusba hozta őket – rezignálтан lemondóak, nem hisznek e találkozás által létrejött kapcsolat jövőjében. Ady viszont ennek ellenkezőjét, a nagyszerű perspektívát igyekszik szuggerálni.

Most kezdődik csak a történet,
Királynóm, felejsük a Múltat.

.....
Ez lesz a világ legbékületbb
És legfejedelmibb szerelme.

Szólnunk kell itt néhány szót Mylittáról, a költőről, valamint viszonyáról az irodalomhoz. A költő hagyatékában fönmaradt néhány verse. Ezeknek alapján írta róla Ady Lajos bátyja életrajzában, hogy az asszony „egy kicsit az irodalommal (talán az irodalomtörténettel is!) óhajtott kacérkodni”. Ami az irodalomtörténettel való kacérkodás gyanúját, tehát a kapcsolatnak csupán a múzsai szerep által adott rangért történt vállalását illeti, ezt az interjúban Steinfeldné teljes joggal utasította vissza: „Én nem akartam az irodalomtörténettel kacérkodni” – mondta nekünk. „Ha lettek volna ilyen ambícióim, akkor nem ügyeltem volna rá, hogy kapcsolatunk emlékeiből ne kerüljön semmi a nyilvánosság elé. Mindig irtóztam a nyilvánosságtól. Tulajdonképpen nagyon örültem volna, ha ezek a dolgok akkor kerülnek napvilágra, amikor már nem vagyok.” Elmondta, hogy előfizetője volt a Nyugatnak, és már a személyes ismeretséget megelőzően is ismerte Ady munkásságát, sőt nemcsak az övét, hanem Babitsét és Tóth Árpádét is. „Abban az időben” – jellemezte fiatalasszonyi énjét –, „hogy úgy mondjam, egészen versekben éltem. Magam is írtam verseket. Bár én magam nem tartok semmit a verseimről, de Ady azt írta nekem egyik levelében: »hiszek Magában mint költőben is«. Biztatott a versírásra.” Nekem be kell valanom, hogy a fönmaradt versek alapján sokkal inkább hajlok a magamévá tenni az interjúalany véleményét, aki nem tartott semmit a verseiről, mint az Adyét. Ő aligha szánhatta egyébnek a biztatást udvarló gesztusnál. Ha Mylittát – a kortárs úgymond „költők” közül egyetlenként – „társszerzőjévé” avatta a *Feleselés egy asszony-verssel* során, úgy ezzel a formai bravúr végbevitelének szándékán túl a kapcsolat elmélyítését akarta elérni, amikor így tisztelgett az asszony szellemi rangja előtt, és dokumentálta összetartozásukat.

Az első két Mylitta-verset közzétevő Nyugatban egy kritikát is találunk Adytól *Fiatalköltők versei* címmel. Elsőül Tóth Árpád akkor megjelent első kötetéről, a *Hajnali szerenádról* akarna írni. De – mint bevallja – nem arról ír, hanem a maga „reménytelen szerelméről” – ahogy Bölöniéknek jellemezte a Mylittával kapcsolatos érzéseit. Halljuk tehát ezt az újabb szerelmi vallomását.

„Kötetének egyik példányán beírom a margókat, össze akarom sírni öreg könnyeimet az ő fiatal, forró könnyeivel, s ezt a kötetet majd elküldöm egy Asszonynak. Ez az Asszony most az én szomorúságom és örömem együtt, és Tóth Árpád könnyei a kölcsön-könnyek, mert a magaméival már nem bírom. »Úrnőm, alázatos már s szenvedő e nemrég gögös és izgága szerelem. Én szánom őt, beteg királyt, s megfojtom még e hajnalon...« Nem, nem fojtom meg, itatom a könnyeimmel, s mikor az enyém nem elég, szemembe folytatom a Tóth Árpád verseit, hátha Úrnőm szíve megindul hozzám, de a Tóth Árpád verseiről nem írok.”

Az „Úrnő” május 2-án kelt levelében – ez az első, amit hazatérte után írt a Mariagrünben maradt Adynak – siet nyugtázni ezt a hódolatot, amely a két versnél is, úgy tűnik, jobban megnyerte tetszését: „Örültem nagyon a két levelének, és a versei szépek – de legszebb »a figyelő« –, és várva várom azt, amit benne ígér. Ady, Maga igazi poéta, még kritizálni sem tud anélkül, hogy Magából bele nem vinne valamit.” („Figyelő” volt a címe a Nyugat kritikai rovatának.) Ezek után joggal kérdeztük az interjúban, hogy Ady elküldte-e vajon szomorúsága és öröme Asszonyának a *Hajnali szerénádot* a margóra rótt jegyzeteivel. A válasz negatív volt. Nos, ez minden bizonnyal így történt, illetőleg nem történt meg. Az igazság viszont mégis az, hogy a költő – átvitt értelemben és önmagához sokkalta méltóbban – mindennek ellenére beváltotta nyomtatásban adott ígéretét, noha erről Mylittának aligha volt tudomása. De mindeddig az irodalomtörténet-írás sem ismerte föl, hogy ez miképpen történt.

Még május során írt Ady egy verset – föltehetőleg volt ebben szerepe a Mylittától érkezett dicséretnek és kérelemnek is –, amelyben nem Tóth Árpád könyvére róttá sorait, valljuk be, ez némileg groteszk is lett volna, hanem Petrarcaéra, a reménytelenül epedő szerelem költőjének könyvére. Igen ám, csak hogy a *Ceruzasorok Petrarca könyvében* majdnem háromnegyed évvel később, 1914. január 18-án jelent meg a Vasárnapi Újságban. Olyan messze távolította el a folyóirat-közlés a verset a Mylitta-szerelem legintenzívebb korszakától, hogy senkinek sem jutott eszébe kapcsolatot látni köztük. Mi bizonyítja akkor, hogy fönnáll ez az ihlető kapcsolat? Nézzük mindenekelőtt a külső körülményeket.

Schöpflin Aladár, a Vasárnapi Újság szerkesztője 1913. június 11-én igen karakterisztikus levelet kapott Adytól: „Édes, jó Aladárom, ezek a versek már nagy részükben hetek óta készen vannak.” Ezek szerint még májusban íródott verseket küld, amelyekhez, mint írja, prózai írásokat is csatolni akart, azért nem mentek el hamarabb. De most pénz kell neki. „A versekért utaltass ki azonnal

minden lehető pénzt, s rögtön és táviratilag küldesd el. Öllelek, édes Aladárom, s kérlek, szó szerint azonnal s táviratilag küldesd el a versek – a fene egye meg – honoráriumát. Nagyon szeret Adybandid.” A címzett igencsak sietve tett eleget a nyomatékos kérésnek, mert még ugyanazon a napon tudósíthatta Ady az öccsét: „A Vasárnapi Újságnak hat szép verset írtam, de – levonták az előleget.” Ezt az előleget még azelőtt csalhatta ki a laptól, hogy Mariagrünbe utazott volna. Nem akarom önöket untatni a hat vers címének elsorolásával. Végül is csak öt jelent meg belőlük ebben a meglehetősen konzervatív családi hetilapban, mert egyet Ady visszakért. Persze nem egyszerre közölték őket, hanem egyet-egyét, köztük több hónapnyi szünetekkel. Az utolsó volt a *Ceruza-sorok Petrarca könyvében*. Hallgassuk meg a Mylitta-szerelemnek ezt a reprezentatív versét, mielőtt szólnék annak reprezentatív jellegéről és szövegszerű kapcsolatairól az imént hallott prózával.

Itt az írás: nem legényes sorok,
Régi epedések, régi torok
Búgása bőgött így ezelőtt,
Így írtak a hajdani nem szeretettek,
Így írtak a régi, bús szeretők.

Nem azért írok, hogy fordítsd felém
Fehér orcád. Óh, már beérem én,
Ha torkomon buknak a szavak
S szám kérdeni, kérni se, mást sohse merne,
Mint a sírást és sírni talán szabad.

Boldog vagyok, mert nagyon szenvedek,
Boldog vagyok: érted vagyok beteg,
Halálra szánt, mint rég ezelőtt,
Mint régen a hajdani nem szeretettek,
Mint régen a régi, bús szeretők.

A *Hajnali szerenád* recenziójának írója önnön fájdalmaiból emlegeti, míg ebben a versben a szenvedését vallja meg annak, akiről azt mondta volt, hogy „ez az Asszony most az én szomorúságom és örömem együtt”. Szomorúság és öröm – két merőben ellentétes érzés kapcsolódik egybe, ugyanúgy, mint a vers 3. szakaszának nyitó sorában: „Boldog vagyok, mert nagyon szenvedek”. Akihez a versben beszél, attól a kegynek még annyi jelét sem kéri, hogy fordítsa feléje fehér arcát, viszont prózában még remélt valami kegyes gesztust: „hátha Úrnőm szíve megindul hozzám”. Mégpedig mi készítené őt erre? Az, hogy a vallomást tevő összesírja a maga öreg könnyeit Tóth Árpádnak fiatal forró könnyeivel, az

ő versei lesznek a kölcsön-könnyek, mert a magáéval már nem bírja. Központi szerepet kap ez a motívum a versben is: „...szám kérdeni, kérni se, mást sohse merne, / Mint a sírást és sírni talán szabad.” Próza és vers hangulatának és motívumainak ez a közeli rokonsága akkor is alátámasztaná mindkettőnek közös ihletbeli gyökereit, ha a keletkezésük közelségének nem volna meg a fontosabb elmondott tárgyi bizonyítéka.

Reprezentatívnak kell tartanunk ezt a Tóth Árpád könyve helyett a Petrarcaéra rótt sorokból álló költeményt a Mylittával kapcsolatos élményekből sarjadt valamennyi vers ihletére nézve. A be nem teljesedett szerelem itteni fölmagasztosításával valami egészen új jelenik meg Ady lírájában. Új korszak kezdetét jelölik a *Ceruza-sorok*, s egyben azt az irányt is, amelyben haladni fog a szerelmi ihletés.

Május 5-én Mylitta két levelet is ír Adynak, egyet nappal, egyet szabadon maradt estéjén. Komoly irodalmi következménye lesz az esti levélnek, mert előidézi a Mylitta-versek egyik legfontosabbikának létrejöttét. Idézzünk tehát ebből az esti levélből.

„Ó, bárcsak tudnék hinni, annyira szeretnék hinni, tanítson meg rá. Gyáva lettem és félek – de legjobban magamtól, mert nem tudok már bízni magamban sem – és ez a legborzasztóbb. Félni rossz, és én erőtlenség vagyok, és kishitű – mert annyi borzasztó minden szakadt már reám, csak azért, mert vagyok, anélkül hogy akartam vagy tudtam volna, hogy rettegve nézek minden jövő nap elé, hogy szinte félek létezni, lenni, élni. [...] Innen az, hogy ösztönösen kerülöm azt, kinek a valója, mint finom műszereknél a kapocs, beleilleszkehetnék az én valómba. [...] Lássá, hogy összetörtem! Szégyeltem a gyávaságomat, és megvetem magamat érte, de gyónok – érezze, hogy őszinte vagyok.”

Őszintén szólva nem értettem, és ma sem értem egészen, hogy mi oka lehetett egy jó módban élő, fiatal és csinos asszonynak, két gyermek anyjának ilyen megfoghatatlan, de annál súlyosabb panaszokra. Ez a levél ugyanis nem elszigetelt darab. Más leveleiben és fönmaradt verseiben is igen gyakran panaszkodik ennyire megfoghatatlanul az írójuk. Annál kevésbé volt érthető ez a panaszkodás, mert az az idős hölgy, akit sok-sok évtizeddel később alkalmam volt megismerni, egyáltalán nem hasonlított ebben a vonatkozásban fiatalkori önmagára. Erős lélekkel, úgyszólván sztoikus nyugalommal viselte utolsó éveinek súlyos lelki és testi megpróbáltatásait, és többnyire meg tudta őrizni derűs kedélyét. Bár ismeretségünk során csakhamar rá kellett jönnöm, hogy a bizalmasabb jellegű kérdések előtt igyekszik kitérni, és nem veszi jónéven, ha ilyenekkel állok elő, mégis megkértem, mondana valamit akkori lelkiállapotáról, mert Adynak írt levelei tele vannak panasszal, de konkrét okokat nem említ. Ezt a választ kaptam:

„Én annyira fiatalon mentem férjhez, hogy nem volt semmi élettapasztalatom, és magammal sem voltam tisztában. A maga módján szeretett az uram, de

hamar kiderült, hogy a természetünk nagyon különböző. Engem sok minden érdekelt, szerettem a társaságot, az embereket, és szeretetre vágytam. Ő viszont meglehetősen kedélytelen, flegmatikus és nagyon zárkózott ember volt. Korrekt férj és apa, de nem sokat törődött se velem, se a gyerekekkel. Imponált neki, hogy csinos felesége van, akinek sokan udvarolnak. Egyébként ő is jó megjelenésű volt és elegáns. De csak a maga dolgai érdekelték. Lelkileg én nagyon magányos voltam, és sokszor estem kétségbe emiatt. Sokat kínlódtam ebben a házasságban, mert tulajdonképpen nem is volt igazi házasság. Versek is főként ezért írtam.”

Hasonló választ kaphatott Ady is, ha az asszony panaszainak oka felől faggatózott. Aligha elégitették ki az efféle válaszok attól, akinek szerelmet kínált, és akit a számára a levegővel egyenrangúan fontos „nagy viszony” partneréül akart magának megszerezni. A május 5-én kelt esti levél panaszaira *Könyörgő, májusi levél* címmel írta meg a maga faggatózó-biztató és egyben szomorú válaszát.

Titkokat küldenék, küldeném magam,
Ki itt állok, mióta a szemedben
Sorsom villant és százszor szenvedtetten
Szenvedem a te oldatlan sorsod,
Titkod és sorsom, sorsod és titkom.

Május diktál és nem tudom, hogy mit mond,
Csak azt tudom, hogy elmentél hamar,
Hogy jó szemeddel oly kicsinyig néztél,
Föl se mentettél, pörbe sem idéztél,
Titkunk titok és a pörünk pihen
És multjaink dermedik a Napot.

Ha azt mondom: mégis te vagy a Kezdet,
Látom, ahogy a homlokodon
Ezer gyanu méltó fájdalommal reszket
S hogy a szemed távolban is bezárod.

S én künnrekesztve dideregve várok
És félek is, hogy a szemedbe fogadsz.

Nagyon látsz majd és kegyelem nélkül látsz
És könnyeiddel vegyülve megtudom,
Hogy kit siratsz, mit siratsz, meddig
Félsz még és mért kell neked félned.

Jaj, ez a május, ez az Élet,
 Jaj, mi két ember, akik félünk,
 Holott titkunk miénk s a bátraké a Sors.

.....

És meg ne ríkasson a levelem
 S a május: ne sírj, mert sirok én.

Amikor Ady azt írja, hogy „nagyon látsz majd és kegyelem nélkül látsz”, már az eljövendő találkozásukra gondol, melyet még a mariagrüni búcsúzáskor kilátásba helyezett. Erre is hamarosan sor fog kerülni.

Az imént elhangzott vers a május közepi Nyugatban jelent meg. Egy vagy két nappal később olvasta az asszony, mégpedig a Park Szanatóriumban, ahol kislánya operáción esett át, és most lábadozott. Ady verses májusi levelének címzettje maga is megírta verses válaszát, amelyből idézek néhány sort:

Függő erkélyen, az úrben vagyok,
 És körülölelnék áhítatok.

Ma ért el hozzám májusi levél,
 A májusi éj is Rólad beszél.

.....

És duzzad, feszül az én vágy-virágom,
 Ma éjjel vedd el, Néked kínálom.

Az erkély említésére később vissza kell utalnunk egy Ady-vers összefüggésében, azért fontos. Viszont az utolsó sorban elhangzó fölkinálkozása annyira megriasztotta magát a versírót, hogy bölcsebbnek látta egyelőre nem küldeni el Adynak, és a pár nap múlva bekövetkezett találkozásukkor sem adta át neki. Csak a következő hónap elején juttatja el hozzá, amikor a több száz kilométeres távolság lehetetlenné teszi, hogy a férfi szaván fogja őt.

Május 16-án, pénteken írja Mylitta a Park Szanatóriumból Adynak: „Én csak vasárnap mehetek haza, a jövő héten aztán jöhet – várom.” Erre Ady nem késlekedett valóra váltani a budapesti út tervét, amellyel levelei egész sorának tanúsága szerint már csaknem egy hónapja szünet nélkül foglalkozott. Május 19-én és 20-án, hétfőn és kedden volt Budapesten, „nagy inkognitóban” – mint utóbb Hatvanyinak írta. E napok valamelyikén volt együtt Mylittával, aki az interjúban semmit sem tudott mondani erről a találkozásukról. Egy három hónappal későbbi levelében az asszony – közben nem látták egymást – „rövid és szép pár óra”-ként említi ezt az együttlétet.

Ha jó hangulatú volt is az együtt töltött rövid pár óra, alig telik el néhány nap, és olyan levél érkezik Adytól, amely őszintétlenséget és hátsó szándékú kacérkodást hány az asszony szemére. Ez utóbbi így utasítja vissza a gyanúsítást május 26-án: „Amikor Maga kérdezett, felszisszentem: Istenem, hát ezért voltam én őszinte? Nem látta-e, hogy mindent tudok, csak haszonra lesni nem, és nem értette meg, hogy az én nagy, lázas keresésem – mert életszükséglet – kényszerült, de akaratlan? »Hogy másnak jobban kelljen« – nem tartom magamat árunak, melynek fölszökik az értéke, ha minél többen kívánják, és szenvedélyesen tiltakozom ezen csúnya és mindennél kicsinyesebb asszonyi gyöngye ellen.” Miről is van itt tulajdonképpen szó? Mylittát ekkor már jó ideje vette körül rajongó szerelemmel a későbbi második férje, Molnár (akkor még Müller) Árpád. Adynak már Mariagrünben beszélt az asszony erről a maga részéről szintén csupán barátságának minősített kapcsolatáról. „Én elmondtam akkor – írta később Adynak –, hogy milyen önzetlen és sokat adó jó barátom nekem ő, és hogy kétségbeesett órákban belekapaszkodtam, mint a fuldokló a szalmaszálba, és talajt kaptam.” Most azonban kissé rossz a lelkiismerete ezzel az önzetlen barátjával szemben, „mert Maga [mármint Ady] jött, és én eltávolodtam tőle”. Még a pesti út előtt arra kérte Adyt, hogy legyen óvatos, és „vigyázzon nagyon arra, ami nyilvánosság elé kerül”, vagyis verses vallomásaira, mert az első két Mylitta-vers nyomán az önzetlen barát „a szeretők ösztönével rögtön megérezte a mi barátságunkat. »Ez magának szól« – mondotta, és én nem tudok hazudni annak, aki bízik bennem.”

Nem nehéz elképzelnünk, hogy mit érzett Ady, amikor azzal a kéréssel állnak elő, hogy gyakoroljon öncenzúrát versei írásakor vagy megjelentetésekor, mert szerelmének tárgya a világért sem akar fájdalmat okozni egy másik barátjának. Bár szerelmi kapcsolataiban a költő sohasem tanúsított tartós hűséget, viszont az asszonyoktól rögtön teljes odaadást követelt, valamint azt is, hogy rajta kívül más férfit figyelemre se méltassanak. Sándor Lászlóné, egy szintén Mariagrünben megismert és hamarosan szeretőjévé lett asszony – akiről majd mi is szót ejtünk – így ír erről: „Férfit egyáltalán nem tűrt a társaságában; volt barátnőit, akikhez semmi szerelmi kapocs nem fűzte, nem engedte férfiakkal beszélni vagy barátkozni. Olyan volt, mint egy basa. Kijelentette, hogy azoknak a nőknek, akik az ő társaságában lehetnek, nem szabad, hogy más férfi is kelljen mint társaság.” Lédával is akkor szakított véglegesen, amikor az asszony körül állítólag föltűnt egy másik férfi, a „bosszú hím”. Dénes Zsófiát pedig, aki Balázs Béla szeretőjéből lett az övé, először azzal vádolta, hogy visszatért a korábbi férfihoz, majd azzal, hogy Papp Viktorral kezdett viszonyt. Csapodárságot, őszintétlenséget tételezett föl minden nőről.

Valamit még szivemben tartok,
 Forró, nagy hálát, édesim,
 Asszonyaim, leányaim,
 Hogy olyan könnyű vállal csaltok
 S mégis bennetek úgy hiszek –

írta erről az *Imádság a csalásért* című versében.

Hasonlókkal gyanúsítja Mylittát: csupán azért tartja a kapcsolatot vele, hogy féltékennyé tegye a másik férfit, és annak még jobban kelljen. Hiába utasította vissza az asszony – nyilván teljes joggal – ezt a vádat többször is, és bizonygatta nyílt őszinteségét, a gyanúból vers született: a június közepén megjelent *Ha vérharmat kell*. Ha korábban azt panaszkolta a költő Mylittának, „hogy jó szemmeddel oly kicsinyig néztél”, ez utóbbi versben az asszony szemének jelzői már a „fátylas”, tehát nem nyílt tekintetű, valamint a „csaló”. Idézem a vers utolsó szakaszában elhangzó gyanúsítást:

Aláztatásom kell tán valakidnek
 S én zsúfolt vérem jó harmat talán?

Virágzástokhoz
 Akkor e bolond vérharmatot vidd meg.

Közben azonban átugrottunk egy Nyugat-számot, a június 1-jeit, amelynek dátuma egybeesett Mylitta születése 24. évfordulójával. Másnap írja Adynak az ünnepelt: „Tegnap volt a születésnapom; a sok-sok kapott virág közül – bár papíron voltak csak – a Magáénak volt legerősebb illatuk.” Ez a papíron kapott virág a *Két busongó virágének* gyűjtőcímmel megjelent *A cigány vonójával*, valamint a *Játék, játék, játék*. Ady Lajos is hangsúlyozza velük kapcsolatban, hogy „a Mylitta-korszak termékei”. Időhiány miatt sajnos nincs módom foglalkozni velük.

Június közepe táján levélben és egy Bécsből történt telefonhívás során azt az értesítést kapta Ady az asszonytól, hogy az gyermekeivel együtt hamarosan a Lidóra fog utazni. Erről már korábban is szó lehetett köztük, mert Ady figyelemztetést is kap: megígérte, hogy ott meglátogatja őt. Mylitta a tengerek királynőjének nevezett városban: ez a vízió verset sarjaszt, a július 1-jén megjelent *Ifju sirályi kedveket*, mely himnikus magasságokba lendülve zárul:

Ifju sirályi kedvek babonáznak,
 Óh, Tenger, óh, multak, óh, Kedves, te ott,
 Óh, drága s örökös Venézia, én,
 Óh, vesztethetlen vér-hona a násznak.

Ám ugyanez a Nyugat-szám tartalmazza a költőnek jelenlegi lelkiállapotáról készített számvetését is. A helyszínt és hangulatot egyaránt érzékletessé tevő verscím szerint *Erdőben, esős délutánon* néz szembe önmagával Ady, amikor pedig a harmadik strófában érzelmi életét veszi számba, mindkét részről lényegében alakoskodásnak látja már a Mylitta-szerelmet.

Az asszonyom?:
 Ha ifjabb lennék, tán szeretne,
 Így csak egy renyhe,
 Lassú, kis ígérőtű
 Pillantást küld el vétve,
 Én pedig másolt, régi lázaimat
 Küldöm cserébe.

Nem is annyira boldogtalan, mint inkább megkeseredett érzésű férfi áll előttünk – akárcsak a *Ha vérharmat kell* soraiban –, aki meg is veti szerelmét annak kisszerúsége miatt. Kapcsolatba sem siet lépni vele posta útján. Június 10. táján kapott utoljára tőle levelet az asszony, aki 21-étől fogva a Lidón tartózkodik. Ott is négy napot kell várnia, míg írás érkezik Adytól. Mylitta rögtön válaszol, s a késedelem miatti szemrehányást követően ezt írja: „Most már én is szeretném tudni, hogy mikor jön, olyan jó előre örülni! Biztosan haragszik rám ezért a kijelentésért – mert mindenért haragszik, amit mondok –, de engedje ismételnem, hogy tényleg így van.” Majd „régis és állandó szerelméről”, a Holdról áradozik. „Mindenütt más a Hold, festői vagy szentimentális, csak itt komor és fenséges, a csoda-városhoz illő. Különben majd meglátja, talán most harmonikusabban és egymást megértőbben bámulhatjuk majd, mint először. Akarja, és akar boldog lenni?”

A Hold együttes nézése mariagrüni emlék. Jegyezzük meg ezt is, akárcsak Mylitta rajongását az égitest iránt. Több Ady-versben fog majd visszatérni.

Most viszont arra a kérdésre kell válaszolnunk, hogy miért nem akart Ady „boldog lenni” Mylittával. Mert ismételt hívások dacára sem repült az asszonyhoz Velencébe, hiába írta, hogy „ifju sirályi kedvek babonázzák”. Nem hitte vajon, hogy megkapja mindazt, ami boldoggá tudná tenni? Minden bizonnyal így volt. Bár terveivel kapcsolatban ki szokta kérni a hozzá közel állók véleményét, ez időben írott levelei említést sem tesznek egy velencei út szándékáról. Június 28-án ismét kap tőle levelet Mylitta, amelyben – mint a válaszból kitűnik – könnyes kedvéről számol be Ady, de még nem ábrándítja ki az asszonyt, hogy hiába várja. Aztán eltelik két hét, de sem Ady nem jön, sem levél tőle. Mylitta ekkor – már július közepe felé járunk – pár soros aggódó sürgetést küld neki. Ez azonban már nem érte utol Mariagrünben a címzettet, aki július 6-án végleg eltávozott onnan, és néhány órás pesti tartózkodás után a szüleihez

utazott Érmindszentre. Egy hete otthon van már, amikor végre tudósítja erről Mylittát, és rögtön hozzá is teszi – ez is a válaszból tűnik ki –, hogy nyomasztja a falu és a családi környezet légköre. Jövetelének elmaradását zavaros családi ügyekkel és egy halálessettel indokolta, amelyekről nem sikerült kiderítenem semmit. Valószínűleg ürügyek voltak csupán.

Az érmindszenti tartózkodás hamarosan nyomasztónak érzett légkörében fájdalmasan kellett tapasztalnia ha nem is magának Mylittának, de a hozzá kapcsolódó érzelmeknek és illúzióknak a hiányát. Visszaköveteli tehát önmagának egy újabb versben az ehhez ez érzéshez való jogot attól a fásultságtól, amely a velencei utazástól visszatartotta.

Ereimben boldog tüzek szaladnak,
Harsány szívvel követellek magamnak,
Mint régen-régen:
Az egy-igaz Fiatalság nevében.

Ezzel a harsány fölütéssel kezdődik a hónap közepén megjelent *Most követellek magamnak*. A záró versszak pedig egyértelművé teszi, hogy Mylitta azért válik fontossá és jelenlevően valóságossá a számára – bármilyen távol van is –, mert a hozzá kapcsolódó érzés a fiatalság élményét szerzi meg a költői Ének.

Vágynak bűn volt, de itt vagy s ez valóság
S a valóság mindig a legfőbb jóság,
Se bűn, se szégyen:
Az egy-igaz Fiatalság nevében.

Mintegy tíz napot töltött Ady a szüleinél, s aztán útnak eredt. Nézzük erről már a következő hónapban küldött beszámolóját Hatvany Lajosnak: „Grünből túltengő, nagy egészségben jöttem haza, de öt-hat nap múlva minden bűn és érthetőség nélkül idegfájdalmak s gyomorkínok eddig ismeretlenül új uvertürjének örvendezhettem. Régi tanárim, barátaim látogatására mentem Zilahra, s Zilahról Nagyváradra látogattam el, szóval amolyan zarándoklást rendeztem ifjúságomban. Nagyváradon már igen ostobául szenvedtem, s ugyanakkor kaptam táviratot, hogy fontos ügyben Pestre menjek. Itt régi, öreg hotelemben feküdtem kínozva és ordítózva pár napot, s végül bevittem magamat a Városmajor Szanatóriumba. Éppen ma két hete, s azóta – a fájdalmak persze nőttek – csak annyi kezd kiderülni orvosok tudákosságából, de vizsgálatokból is, hogy egy kis béltuberkulózis nem valószínűtlen. A régi eset: istentelen, óriási bűnök után, melyekért nem lakoltam, egy kis, nem is sejtett, valamely botlásért itt az aránytalan, súlyos lakolás.”

Augusztus 12-én íródott ez a levél a barátoknak. Lássuk, mi történt a közbeeső időben Ady és Mylitta között. Még Velencéből tudatta az asszony, hogy július utolsó hetében a svájci magaslati üdülőhelyre, Wengenbe fog utazni, és megadta a szállodája címét is. Odaérkezve már várta őt Ady levele. A rögtön küldött válaszból – megint csak egy későbbi Ady-vers perspektívájában – érdemes idéznünk ezt a vallomást: „Hiába, hűséges természet vagyok, hiányzik a tenger, nem tud érte kárpótolni a legfenségesebb, legfantasztikusabb hegy sem.” Az érzései alakulására vonatkozó, Adytól kapott kérdésekre pedig ismét csak kitérő válasz a felelet: „Hogyan lehessen leírni, amivel még magam sem vagyok tisztában?” Aztán panaszok következnek: „A szívem sokszor összeszorult a keserűségtől, és telve volt könnyel mindig.”

Zilahon, de valószínűbb, hogy Nagyváradon Ady megírta a Nyugat következő számába esedékes Mylitta-verset: a *Tüzes trónod körül* címet viselő biztatást az asszonyhoz, hogy szánja el magát végre, és viszonzza a szerelmét, mert mindaddig, amíg ez nem következik be, belőle, a sokat megélt költőből, csak régi érzelmek halvány mását képes kiváltani. Levelet viszont nem küld. Augusztus 14-én kapja kézhez a Svájból érkező sürgetést. Csak ezt követően számol be mindarról a testi bajáról Mylittának, amelyeket pár nappal előbb Hatvanyinak is elsorolt. Bár meglehetősen közismert, hogy Ady többnyire ropantul eltúlozta betegségéről szóló panaszait, s ő maga sem vette mindig komolyan ezeket a túlzásokat, ezúttal tényleg megrémülhetett. Erről tanúskodik az augusztus első felében keletkezett *Hajnallal a Hajnalnak* imába torkolló befejezése. Ebben az újabb Mylitta-versben a maga egykori szeretőjének mondott Hajnalt, ifjúsága megszemélyesítőjét kéri:

Oh, volt szeretőm, ha rózsás lábad
A svájci hegyeket tapossa,
Legyél bűnbánó asszony egy kicsit,
Szerelmi posta.
Az a másik is el akar hagyni,
Az a másik is Hajnal-asszony,
Mondd, hogy szabadítson meg a gonosztól,
Nem is szeretett még, el ne hagyjon.

A Miatyánk befejező mondatát ismétli el a megszeppent költő az utolsó előtti sorban.

Mylitta válasza – nem a versre, hanem a hónap közepén kelt Ady-levélre – egyetlen és terjedelmes zuhataga a szemrehányásoknak. „Maga vádol engem, hogy nem vagyok senkije, ez az állandó vádja, amióta rövid és szép pár óra óta elszakadtunk egymástól. [Itt a májusi pesti találkozásra utal.] De nézzen vissza erre az időre, ki volt barátibb, Maga vagy én, ki próbált adni a másiknak?”

Maga, ha kedve úgy tartotta, hír nélkül hagyott hetekig.” Idő hiányában nem idézek többet, de jegyezzük meg Ady vádját, hogy „senkije” az asszony, erre még szükségünk lesz. Ennyi szemrehányást – amely végül is a vonzalom megnyilvánulása volt – már nem lehetett gyors válasz nélkül hagyni. Egy hét múlva Münchenből nyugtázza az asszony Ady híradását arról, hogy már jobban érzi magát. Egyben közli Mylitta, hogy szeptember első napjaiban fog hazaérkezni Budapestre.

A közeli viszontlátást váró lelkiállapot szülötte és egyben tükre a szeptember 1-jén közreadott és már címében is sokatmondó *Akarlak, hát hazudjunk*.

Adás, ígéret, tilalom,
Parancsolat avagy alázat,
Ki leszel, mikor újra látlak?
Színed elé hadd készülhessek.

A záró sor megismétli a címet, hangsúlyozva, hogy a felek olyannyira eltérő szándékai folytán mennyi őszintétlenség vegyül a kapcsolatukba. A vers egyik roppantul kegyetlen sorpárja mutatja, hogy milyen borúlátóan, ítélte meg Ady a Mylitta-szerelme jövőjét:

Utálatot is így hazudtam,
Ha így kínálták a szerelmet.

Ezúttal azonban megcsalták előérzetei. A szeptember eleji viszontlátást követően ha nem is felhőtlenül boldog, de az eddigieknél okvetlenül kiegyensúlyozottabb néhány hét fog következni ebben a szerelmeben. Bár Mylitta tartózkodó magatartása továbbra sem változik, Ady több türelmet és megértést képes tanúsítani. Ennek egyik, ha ugyan nem a legfőbb oka, hogy augusztus végétől, amikor újabb érmindszenti tartózkodás után ismét a fővárosba érkezik, egészen november eleji kiköltözéséig a Hűvösvölgybe, lényegében együtt él Sándor Lászlónéval, aki már Mariagrünben a szeretője lett, és akinek ő a Nyanyuci nevet adta. Bár hivatalos szállása a Magyar Király Hotel, de legtöbb idejét Nyanyuci Váci utcai lakásán tölti. Élet és költészet sokszor meghökkenítő különmeműségének tudható be, hogy Sándorné, akitől Ady a legtöbb gyöngédséget, odaadást és gondoskodást kapta ebben az időben, semmiféle nyomot nem hagyott a költő líráján.

A viszontlátást követő első hétvégére Mylitta már társasági programba vonta be – vagy szándékozott bevonni – Adyt. Elhatározták, hogy többedmagukkal kirándulást tesznek Zágrábra. Erről tanúskodik Adynak egyetlen fönmaradt levelezőlapja az asszonyhoz szeptember 8-án. „Képzeld, Nagyságos Asszonyom, elaludtam Zágrábot, mert az éjszaka dolgoztam. Szegény elbolondított s eluta-

zott barátaim után szívesen utaznék, de félek, nem találom ott meg őket.” Nem tudható, hogyan került el ez a levelezőlap a többi Ady-levél sorsát. A Széchényi Könyvtár egy gyűjtemény részeként vásárolta meg 1953-ban nem Adytól származó egyéb kéziratokkal együtt. Steinfeldnét is hiába kérdeztük az interjúban efelől. Nem emlékezett a képeslapra, és azt mondta, hogy Zágrábban sohasem járt.

A bennünket foglalkoztató kapcsolat igen jelentős dátuma 1913. szeptember 16. Ekkor jelenik meg az első vers, amely a címében már az Ady adta néven nevezi az asszonyt: a *Keserű imádságok Mylittához*. Valóságos enciklopédiája a költő ez időbeni szerelemfelfogásának ez a hat részből álló, 110 sor terjedelmű versciklus. Részletező taglalást érdemelne tehát, ám erre megint csak nincsen mód. Azt a két sorát idézem csupán, amely megítélésem szerint magyarázatot ad arra, hogy költője miért ragaszkodik és fog még jó ideig ragaszkodni ehhez a maga tényleges igényei szempontjából perspektívátlan érzéshez.

De az enyém a kínok adománya
S a kíntatások kincse is az enyém.

Pár szót még a vers kapcsán az asszony Ady adta nevéről. Hérodotosz írja, hogy az asszírok Aphroditét Mülittának nevezik, az istennő kultuszához pedig hozzátartozik a valamennyi nőre nézve kötelező, úgynevezett szakrális prostitúció, amelyből származó pénz a templomot illeti. Találgatni lehet csupán, hogy Ady honnan vette ezt a kisázsiai mitológiában szereplő ritka nevet.

Mivel most mindketten egyazon város lakói voltak, a levelek is sokkal ritkábbak közöttük, hiszen találkozhattak vagy telefonálhattak egymásnak. Az ősz eseményeire nézve érdemes idézni Ady Lajosnak bátyja életrajzából. „Mylitta asszony kockázat és áldozatok nélkül akart regényt szőni. Ez a Bandi szemében új és izgató momentum volt, s talán éppen emiatt nem ért véget Grünnel a dolog, s kora ősszel még titkos szerelmi séták folytak a pesti csendes utcákban, s Bandi olyan izgalommal sietett el ezekre, mint akár diákkorában a Zsóka-randvúkra a zilahi piac vadgésztenyés korzójára.”

Be szépek vagytok,
Egykor gyűlölt, rút, pesti uccák:
Lábaim hogyha
Ő finom, rossz útjait futják –

olvassuk a Mylittához mondott „keserű imádságok” – mennyire kifejező ez az oxymoron! – második részében.

Két héttel a meghíusult együttes zágrábi út után most már valóban közös kiránduláson vesz részt Ady és Mylitta. A szeptember 20–21-i hétvégen Nyer-

gesújfalura mennek, ahol Ady Kernstok Károly vendége volt. A festő körülbelül egy évtizeddel később papírra vetett feljegyzései kétszer is megemlékeznek erről. Bandi – írja Kernstok – „egy társasággal jött, akik az erdőbe mentek vadászni. Ő nálam maradt másnapig, amikor azok visszavitték Pestre. Az autó és a vadászterület Delmáré volt, s vendége volt Machlup Mici is, aki akkor nagyon izgatta Bandit. Sőt, ahogy nekem mondta, kedve volna az urától elválasztani, és feleségül venni.” Aztán egy másik helyen, némi ellentmondásban a föntiekkel: „Mikor Nyergesen volt Ady, szerelmes volt Machlup Micibe, annak autóján is jött ki. Mondta: elvonné feleségül, vajon elválna-e az urától. Mondom: nem hiszem, Bandi.” Ezek szerint Ady ekkor még nem tartotta lehetetlennek, hogy Mylitta a felesége lesz. Sőt, még később sem. November 26-án, már hűvösvölgyi szállásán meglátogatta őt egy Mányoky Vilma nevű egyetemi hallgató, aki többek között ezt jegyezte föl a beszélgetésükből: „Céloztam arra, hogy mért nem házasodik meg. [Ady] egy nagy keretes fényképre mutatott, amely egy gyermeke ölelte fiatal anyját ábrázolt. – »Ezt az asszonyt elvinném« – mondta komolyan –, »ha elválna a férjétől« (Mylitta).”

Természetesen Adynak ilyen szándékai felől is kérdeztem Steinfeldnét, aki ezt válaszolta: „Nem emlékszem, hogy Ady direkt házassági ajánlatot tett volna. Olyanokat kérdezett csak, hogy nem akarok-e változtatni az életemen, gondoltam-e új házasságra. Erre én minden alkalommal és szenvedélyesen azt feleltem, hogy soha, de soha nem tudnám elhagyni a gyermekeimet és megszegni egy életre adott szavamat. Ezt így is éreztem. Olyan légkört akartam teremteni, hogy ne kerülhessen sor egy fájdalmas visszautasításra.”

Október 1-jén egyszerre három Mylitta-vers lát napvilágot a Nyugatban. Közülük az első, a *Nem hagyom abban*, „választott álom”-nak, azaz akarattal fönn-tartott illúzióknak mondja ezt a szerelmet.

Tündér-Ilonám, most választott álmom,
 Be sokféle vagy aranyalma-fámon
 S be másképpen fáj minden ébredésem
 És mégsem és mégsem,
 Alvó királyfi nem leszek én mégsem,
 Nem hagyom abba utánad-menésem.

Mesemotívumok fordulnak elő a versben: aranyalmafa, alvó királyfi. Nem véletlenül. Ez a költemény az egyedüli megvalósult terméke Balázs Béla és Ady közös színmű-tervének. Balázs írta volna meg a Mosolygó Tündér Ilonáról szóló mesedráma cselekményes részét, Ady pedig a versbetéteket készítette volna hozzá. Előleget is vettek már föl a megírandó színműre, amelyhez a zenét egy színházi újság rövid tudósítása szerint Bartók Bélának kellett volna komponál-

nia. Ám Ady – tudósít róla Balázs naplója – egyre halogatta a dolgot, és végül – örök kárára kultúránknak – nem csinált meg belőle semmit.

Ugyancsak október eleji a „Mylittának, az Őszben reménytelenül meg-meg-jelenőnek” ajánlott gyönyörű elégia, az *Őszülő erdők rettegése*.

Őszülő erdők rettegése,
Gyásza van a szivemben, Mylitta,
És szépsége és elszántsága,
Legdúsabb színeit most virítja
A Szerelem, az igazi,
Oly szomszédos a komor Halállal.

A most elhangzottal együtt megjelent harmadik versből – a címe: *Be szépre-nőttél bennem* – csupán a némileg frivol ajánlást idézem: „Valakinek, akinek kis csőrét máig sem kaphattam meg igazán”.

Október közepén a Nyugat *Négy címetlen verset* közöl Adytól ezzel az ajánlással: „Mind a négyet Mylittának küldöm”. Közülük kettő a kimondottan szerelmes vers, amelyek a *Ki látott engem?* kötetben a *Nagyon közelbe kerültünk* és a *Megköszönöm, hogy vagy* címet kapták.

November 1-jén „Mylittának küldöm szívesen” ajánlással adja közre Ady az *Eltemetem szemem látottjait*, egy ugyanakkor megjelent másik verse, *A legfőbb várta* fölé viszont ezt az ajánlást írja: „Kis Senkimnek küldöm”. A címzett ezúttal is Mylitta. Ő maga mondta az interjúban, amikor azt kérdeztük, hogyan szólította őt Ady: „Úgy emlékszem, hogy sose szólított se Micinek, se Nagyságos Asszonynak. Legtöbbször csak így: kis Senkim.” De nem csak ilyen utólagos adatunk van erre. A „Senki” Ady szájában nem a becsmérlő „niemand” szinonimája volt, hanem azt fejezte ki, hogy a csupán barátságra hajlandó Mylitta neki és ő Mylittának senkije. Ezért kérdezi az asszony tőle már első levelei egyikében: „milyen kellene lennem, hogy Magának valakije lehessen?” (Erre utalt már a *Be szépre-nőttél bennem* imént idézett ajánlása is.) Később pedig – ezt szintén idéztük – a szemére hányja: „Maga vádol engem, hogy nem vagyok senkije.”

A kis Senkimnek szóló ajánlást újra megtaláljuk a november közepi *Új tavasz* ez című vers előtt, a vele együtt megjelent *Aki magának él* című pedig már versbe is foglalja:

Úgy imádlak, kis Senkim, Semmim,
Mint ahogyan ez már rég volt,
Mert aki régi
Élet,
Sok régi éjben élt és világolt.

Amikor ez az utoljára említett két költemény nyomdafestéket lát, Ady már mintegy fél hónapja a hűvösvölgyi Park Penzió lakója. A megnövekedett távolság a várostól tovább ritkította, ha ugyan nem szüntette be a személyes érintkezést Mylittával. Nagyszámú nőkapcsolatai egyikének november 20-án kelt leveléből az tűnik ki, hogy az illető nem sokkal e dátumot megelőzően azt a hírt kapta Adytól – az ő levele nincs meg –, hogy teljesen megszakadt az érintkezés Machlupnéval. Nem tudható, hogy vajon teljesen őszinte volt-e Ady. Biztosan kellett azonban lenni valaminek a dologban, mert november közepével megszakad a Mylitta-versek május eleje óta tartó félhónapokénti hiánytalan sorozata. Egy héttel utóbb pedig létrejön Ady és Dénes Zsófia ismeretsége, és pár nap múlva, december 1-jén megjelenik az „Andrea asszonynak” küldött *Becéző, simogató kezed*. Ezt a verset a címzett, azaz Dénes Zsófia a feleségül kérése megpecsételéseként értelmezi.

A versekből most hosszabb időre kimaradó Mylittáról csupán november végén van valamelyes hírünk: egy bécsi szanatóriumból küld pár szavas üdvözlő lapot.

November közepe táján hozzáfog Ady az 1913. év verstermése sajtó alá rendezéséhez. A kötet szerelmes verseinek ciklusa, az *Őszi, piros virágok* három költemény (a címadó vers, valamint a *Kis, kék dereglye* és az imént említett *Becéző, simogató kezed*) kivételével csupa olyan darabot, szám szerint tizennyolcat tartalmaz, amelynek mindegyike a Mylitta-szerelem lenyomatát őrzi. Három további Mylitta-vers – a *Könyörgő, májusi levél*, *A cigány vonójával* és a *Játék, játék, játék* – pedig minden valószínűség szerint azért nem került ebbe a ciklusba, mert terjedelmük megsértette volna azt a költő által mindaddig érvényesített elvet, hogy egy-egy kötetében a ciklusok terjedelme nem tér el jelentősen egymástól. A szerelmi ciklus versei elől elmaradtak a Mylittának ezen vagy egyéb néven szóló ajánlások, amelyeket főntebb idéztünk, mivel az egész ciklus ajánlása neki szól: „Mylittának, a legpogányabb nőnek és istennőnek s annak a Mylittának, aki éppen a legszeretőbb és legszeretettebb”. Kétségtől elégé kacifántos Ady-szöveg, melyet a megnevezett magára vehetett is, meg nem is.

A *Ki látott engem?* kötet abban különbözik a korábbiaktól, hogy prológa és epilógusa is van. A prológa a címadó, még Mariagrünben keletkezett vers, az epilógus pedig az év utolsó napjaiban íródott, és 1914. január 1-jén közölte a Nyugat *Életbérem sírova panaszlom* címmel. Az élet minden területén csődbe jutott ember önportréját rajzolta meg a két első szakasz, hogy a harmadikban fordulat álljon be, amikor másfél hónapnyi szünet után újra fölmerül a minket foglalkoztató szerelem asszonyának az alakja.

Nem maradok ez élet-bérmél,
 Sovány és megaláz:
 Mylitta, ha tán visszatérmél
 Kegyesen a kegyetlenségre,
 Talán nem volna soha vége
 Annak, amit nagy-gyáván kezdtünk.

„Nem volna soha vége” – még mindig kísérti Adyt a házasság álma, noha nyilván tudta, hogy mennyire kilátástalan ez.

Már megíródtak e szavak, csak nyomdafestéket nem láttak még, amikor a hús-vér asszony – mint írja – hosszú hallgatás után december végén újra jelentkezik. „Nem kutatom, ki, mi okozta, hogyan kerültünk szét ennyire – csak egyszerű, természetes érzésnek engedve írok most.” Ezzel zárja levelét: „Én a régi maradtam: hű barátja, ki szívből üdvözli, Mici.”

Nincs hírünk arról, hogy a levél nyomán, az új év első napjaiban fölújult-e a közvetlen kapcsolatuk együttlét vagy legalább telefon útján. Január közepén mindenesetre napvilágot lát egy újabb Mylitta-vers, a *Vándor, téli Hold*:

Este volt, idegenben, távol,
 Tarka, rossz népek jártak és szerettek
 S mi búcsúztunk, szólván így:
 Ölekezniök kell a jobb embereknek,
 Hiszen olyan ritkán lelik meg egymást.

Én őriztelek s őriztél-e engem,
 Két jobb embernek őrizted-e sorsát?
 Nagyon kis boldogság
 Permetezett a mi fejünkre.

Talán te voltál, aki megbántad
 Találkozásunk és bátor vágyad,
 A cél-vevésünk s a botor hitünk.
 Tudsz-e még hinni?
 Próbáld meg s jól lesz: hiszünk.

Nekem a tele-Holdak,
 Az együtt-nézettek,
 Szépek lesznek, mert szépek voltak
 S a fogadásunk
 Nekem ma sem egy utált, ócska folt:
 Megbolondulnál, ha tudnád,
 Miket juttat eszembe
 A vándor, téli tele-Hold.

Az „idegenben, távol” – tehát Mariagrünben vagy a gráci vasútállomáson – történt búcsúzás jelentős, minden bizonnyal többször is fölelevenített közös emlékük volt. Szó esik erről az interjúban, de van róla korabeli dokumentumunk is. 1914 májusában az édesanyját kíséri el a mariagrüni főorvoshoz Mylitta. A szanatóriumot ábrázoló levelezőlapon írja onnan Adynak: „Háromkor éjszaka értem ide, hol először búcsúztunk.” Hogy a Holdat együtt nézték a szanatóriumban, arról a Velencéből írott levél szólt, amikor harmonikusabb körülmények között helyezte kilátásba ugyanezt.

Most újabb másfél hónapnyi szünet következik a versek sorában. Január közepétől Ady egy hónapon át a Park Szanatórium lakója. Azért persze kijárt onnan, de ha esett is találkozása Mylittával, ami valószínű, ez semmi változást sem hozott a kapcsolatukban. Sőt annyira kihozta őt a sodrából a hiábavaló várakozás és vágyakozás annál többre, mint az asszony kínálta barátság, hogy a február elején végre piacra került új kötetéből nem adott annak a Mylittának, akinek a szerelmi ciklus ajánlása szól, és a benne levő versek csaknem mind-egyikét az őhöz fűződő érzelmek inspirálták. Mylitta Ady-kötetei – mivel hatóságilag tilos volt 1951-ben könyveket magával vinni a kivándorláskor – egy rokonánál megmaradtak. A *Ki látott engem?* nem volt közöttük. Mindenesetre furcsa, hogy ha nem kapott példányt a szerzőtől, miért nem szerezte be ő maga, ahogy a dedikált *A magunk szerelmét* megelőző kötetekkel tette. Erre nincs magyarázat.

Az év elejétől leveleinek tanúsága szerint mindenféle úttervet dédelgetett magában Ady. Ebből annyi valósult meg, hogy március 6-tól csaknem két héten át az Adriai-tenger partvidékén utazgat Sándor Lászlónéval. Aztán majdnem egy hónapig Pesten van, és április 12-én, húsvétkor utazik a szüleihez. Itt tíz napig marad, s akkor egy rövid nagyváradai tartózkodás után, 23-án végre eljut Csucsára, ahová oly régen készült már, hogy találkozzék Boncza Bertával. Innen 25-én érkezik újra a fővárosba, ahol megint majdnem egy hónapot tölt.

Mind ez idő során sem szűnik meg foglalkozni Mylitta alakjával. Versek tanúskodnak erről. Április 1-jén lát napvilágot a *Kár volna érted*, amelynek alcíme: *Levél Valakihöz vagy Valakikhöz*. Íme, a „kis Senki”-ből „Valaki” lett, de csupán arra az időre, amíg tőle búcsút vesznek. Mert ez a vers búcsúvers, amelynek írója így mond a végén istenhozzádot:

Csoda-percnek kellene jönni
S mert nem bízok csodákban:
Csókollak, de el kell köszönni.

Mylitta rögtön versben felel rá, és így kezdi: „Látod, én hiszek! Vannak csoda-percek!” Főlöleges volna többet idézni belőle. Egyelőre Ady sem kapja kézhez. A hónap vége felé levél érkezik tőle, akkor mellékeli az asszony a versét a

válaszához, melyet a Garda-tó melletti Gardone Rivierából küld. Ady – amint ebben a válaszban olvassuk – „persze vádol újra, de mintha keresztülcsillámlana a sorok között egy kis melegség és bűnbánat”.

A levélnek meg a kíséretében érkezett versnek megint arra kellett ráébrednie a címzettet, hogy ő, noha csupán barátként, de igenis fontos Mylittának. Ez az asszonytól érkező úgyszólván valamennyi levél által fölébresztett érzés ezúttal is versben csapódik le. Mégpedig bizonyos töredelmességgel, mert a költő bevallja: ő nem tudta kimondani azt a szót, amelyik gyökeresen átformálhatta volna kapcsolatukat:

...csak egy szó nem talált meg,
Én asszonyom, ibolya-vetésem,
Egy szó, kit más nem mondhat senki.

Mi teszi bizonyossá, hogy Mylitta az, akihez így beszél Ady az *Én bús ibolya-vetésem* című, 1914. május 1-jén megjelent versében? A 2. strófa első két sora:

Pedig a neved sem menthetted ki
Szavaim nyári viharából...

Nincsen más asszony Mylittán kívül, akinek Ady – különösen az elmúlt nyáron – versbe foglalta volna a nevét; persze azt a nevet, illetve neveket, amelyeket ő adott neki. Ez az utolsónak említett vers már a csucsai látogatást követően született, és ott van mellette a Nyugatban ennek a látogatásnak hangulatát őrző költemény, a *Vajon milyennek láttál?*

Május 10. táján kapja kézhez Ady Mylittának Mariagrünből küldött és a több mint egy évvel azelőtti búcsúzásukra emlékeztető levelezőlapját, amelyen az asszony azt is tudatja, hogy egy-két nap múlva Pesten lesz. Ez az értesítés is kicsihol egy verset, *A fogyó Hold* a címe, és május 16-án jelenik meg. Az asszony kedvence, a Hold fogyóban van már, akárcsak a költőnek Mylittához fűződő érzelmei. De azért mégis jó emlékezni erre az asszonyra, aki valaha ez Életet jelentette neki.

Merre jár most a fogyó Hold,
Merre járhat most az Élet,
Tengert bámul, hegynek téved,
Vagy csöndes erkélyre int el?

Tenger, hegy, erkély – így együtt Mylittával kapcsolatos fogalmak. Emlékezzünk, mit írt Wengenből Adynak: „hiányzik a tenger, nem tud érte kárpótolni a legfelségesebb hegy sem”; és a Park Szanatóriumából: „Függő erkélyen, az

úrben vagyok". Végül a harmadik szakaszban ismét megelevenedik a közös emlék: a Holdat, „az Ég e rokkant vitézét, olyan ó s jó ketten nézni”.

Ezzel lényegében lezárul a Mylitta-versek sora, hiszen hamarosan Csinszka fogja betölteni Ady érzelemlilágát. Az új szerelem első, romantikus korszakában a szerelmesek megígérték, hogy kölcsönösen elküldik egymásnak a másoktól kapott leveleiket. Így küldi meg Ady Csinszának 1914. július 5-én, több más nőtől érkezettel együtt, hajdani szerelmének levelét, amely a Lidőről jött, ahová az asszony ebben az évben is nyaralni ment. Ugyancsak megkapta Csinszka Mylitta utolsó fönnmaradt, 1914. szeptember 24-i dátumú levelét. Nem tudni, hogy váltottak-e később is levelet Adyval, mert Csucsán sok minden odaveszett, hiszen 1918. október végén nem úgy jöttek el onnan Adyék, hogy soha nem térhetnek vissza. Amikor a románok bevonultak, a Nagymama sietve menekült, a Boncza-birtok üresen maradt épületeit pedig kirabolták.

Háromnegyed évi huzavona és tömérdek izgalom után, amit a leendő após, Boncza Miklós okozott, 1915 márciusában végre egybekelhetek Adyék, és 28-án Budapesten megtartják az esküvőt. Egy zsúfolt programú hetet töltenek aztán a fővárosban. Ady mindenhová elviszi bemutatni újdonsült feleségét. Mylittához is. Steinfeldnétől ezeket hallottuk erről az interjúban: „Fölhozta hozzánk Csinszkat bemutatni. Akkor már nem a Podmaniczky utcában laktunk, hanem a Gellérthegy oldalában. Ady bemutatta Csinszkat, nagyon kedves és kellemes hangulat volt. Csinszka olyan volt, mint egy kis madár. Tele étellel, tele ideálokkal, tele lelkesedéssel. Adyt imádtá. Én szerettem Csinszkat. Aztán itt-ott össze is jöttünk. Utoljára akkor láttam Adyt, amikor már nagybetegem feküdt a Veres Pálné utcában. Ez 1918 őszén volt. Meglátogattam, tudom, virágot is vittem. Meghitt és meleg atmoszféra volt ott, nekem jó orrom van az ilyesmihez. Csinszka ugrált körülötte, és ápolta. Egy délutánt töltöttem velük.”

Az 1915. április eleji vizitet megemlíti Csinszka is azokban a címszószerű följegyzéseiben, amelyeket férje halála után, az 1920-as évek elején készített házasságuk eseményeiről. Az esküvőjük utáni hét pesti dolgai között szerepel ez a pár szavas jegyzet. „Egy délután Machlupnéhoz, »Mylittához« megyünk teára. Bandi izgatott – milyennek látjuk egymást? (»Kos feje van«)” Ez az utolsó, Csinszka által idézőjelbe tett, tehát akkori véleményét összegző kijelentés, mármint hogy Mylittának „kos feje van”, azt látszik sugallni, hogy a kis Adyné nem találta valami rokonszenvesnek vendéglátóját, szemben mindazzal, amit ez utóbbi mondott róla évtizedek múltán. Mi lehetett az oka ennek az ellenszenvnek? Tudjuk Csinszkaról, hogy vonzódott férje korábbi szerelmeihez, de talán nem véletlenül elsősorban azokhoz, akikkel szemben intellektusa, fiatal-sága és Adyra gyakorolt hatása folytán vitathatatlan fölényben érezte magát. Szeretett volna megismerkedni Lédával, ám ez nem sikerült, de azért képét kiakasztotta a Veres Pálné utcai lakásban. Barátkozott Sándor Lászlónéval, levelezett Baróti Marikával. Ha viszont ezt a fölényt nem vagy csak részben tudta

érezni, fullánkos megjegyzések olvashatók nála azokról az asszonyokról, akik valaha fontosak voltak Adynak. Böhm Arankát kacérnak és toladónak mondja, Vészi Margit szerinte fölényes és nagyon megjátszott, és Dénes Zsófia is megkapja a magáét, mert „folyton rajtunk lóg”. Csak találgathatjuk, hogy Mylitta ellen mi kifogása lehetett. Valószínűleg már az sem volt ínyére, hogy a férje izgatottan várta, milyennek találja őt a másik asszony. Végeredményben kevés nő bocsátja magát szívesen társai ítélete alá. Az esküvője utáni napokról pedig ezt mondja Csinszka: „A 10 nap alatt felszabadult mértékben élünk. Úgy költünk és udvarolunk az élet apró lehetőségeiben egymásnak, ahogy én mindig szeretnék élni (ma is). Parfüm, játék, autó, virág – és nagy-nagy gondtalanság.” Ugyanakkor „Bandinak fogytán van a pénze, s a 10 nap alatt Krőzust játszik. [Hatvany] Lacitól kap a könyvére 1000 koronát, s otthonról, Érmindszentről kér tudtomon kívül 3000 koronát; ezt később legalább ötféle variációban fizeti vissza anyjának és [Ady] Lajosnak.” Szóval esküvője után az Ady házaspár szűkös anyagi helyzetét jóval meghaladó módon élt a fővárosban. Csinszka mindig ott és így szeretett volna élni. Erről azonban most legfőljebb csak álmodozhatott. Álmai megvalósításához – legalább ezen a téren – majd csak 1917-ben, apja halála után foghat hozzá, amikor megörökli a Boncza-vagyont. Nem volna mit csodálkozni azon, ha némi irigység is vegyülne abba, ahogyan Mylittát látja, aki családjá körében és olyan jómódban él, ahogy ő, mármint Csinszka, szeretne.

Mint mondtam, 1914 őszétől fogva nincs Mylitta-levél Ady hagyatékában. Mivel azonban ez a hagyaték korántsem maradt fenn csonkítatlanul, ez a tény még nem bizonyítja a levelezés teljes megszűntét. Ha fölvitte Csinszkat Mylittához Ady, úgy joggal következtethetünk arra, hogy még mindig nem volt közömbös neki a hajdani szerelem. Megítélésem szerint egy 1915 őszéről való vers, a Világ november 7-i számában a *Távol a csatatérről* című Ady-rovat második darabjaként megjelent *Vörös tele-Hold emléke* a Mylittához fűződő érzelmeket eleveníti föl, s egyben a legeslegutolsó Mylitta-vers.

Hegy mögül mikor vörös tele-Hold
Ébredt,
Az alkonyon (már három éve lesz)
Elébed
Csöndesen beteg szivem lehullott.

Mennyi minden száguldozott közénk
S űzte
Vörös Holdkor, sok tévedt alkonyon
A tűzbe:
Hamvadunk még, vagy már elhamvadtunk?

Hold és nő, Hold és szerelem persze korántsem csupán a Holdért rajongó Mylittával kapcsolatban fonódik egybe Adynál. Kapásból említek három vers-címet: *Hiába hideg a Hold*: az egyik legnagyobb szerűbb Léda-zsoltár; *A szerelmesek Holdja*: úgyszintén Léda-vers; a *Vágtatás a Holdnak* pedig egyike az első „diti-ramboknak” Csinszka-hoz. Viszont az imént hallott versben a hegy, amely mögül fölkél a Hold, a dombos stájer tájban fekvő Mariagrünt idézi föl. Az a megjegyzés pedig, hogy amire a költő emlékezik most, annak „már három éve lesz”, ugyancsak az ottani tartózkodásra utal. Ha 1913. március végétől számítjuk azt az időt, amikor először hallhatott a szanatóriumban Mylitta szerelmi vallomást Adytól, úgy két év, hét hónap és néhány nap telt el a vers megírásáig. Ez pedig olyan időben történt, amikor ismét Budapestre készülődött Ady, és talán tervezte, hogy viszontlátja Mylittát.

Mindenesetre szebb és bensőségesebb elégiával aligha vehetett volna búcsút a költő a Mylitta-szerelem emlékeitől, mint ez a különös formájú, sóhajtásnyi vers. Egyé válni soha nem tudó nőnek és férfinak lényegük szerinti összetartozása, a záró kérdés által kifejezett közösségük oldja rezignált-elégikussá mindkettőjük sorsának voltaképpen tragikumát.

Most találnom kellene valami hatásos befejezést. Ez azonban nem fakad a tárgyalt kapcsolatból, és az én fantáziám sem elég élénk hozzá. Vegyünk hát búcsút Mylittától és a Mylitta-versektől azzal a képpel, amelyet Kernstok Károly örökített meg, nem az ecsetjével, hanem emlékező följegyzéseiben: „Szegény fiú [mármint Ady] temetésén találkoztam vele [Machlup Micivel]; komoly és szomorú volt. Szeme néha-néha elnézett a messzeségbe.”